

YOZMA VA OG‘ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISHGA QO‘YILADIGAN METODIK TALABLAR

Muxiddinova Yulduz Rustam qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Ellikqala pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim

yo‘nalishi 3- bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yozma va og‘zaki nutqni shakllantirishga qo‘yiladigan metodik talablar yoritiladi. Nutqiy faoliyatni rivojlantirishda qo‘llaniladigan metod va usullar, shuningdek, o‘quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirishda o‘qituvchining roli haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, dars jarayonida nutqni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar va mashqlar samaradorligi ham tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *yoza nutq, og‘zaki nutq, metodik talablar, til kompetensiyasi, nutqiy mashqlar*

Annotation: *This article explores methodological requirements for developing written and oral speech. It discusses teaching methods and techniques used to enhance students' language competence and the teacher's role in this process. The article also analyzes the effectiveness of exercises and tasks aimed at improving students' speech skills during lessons.*

Keywords: *written speech, oral speech, methodological requirements, language competence, speech exercises*

Аннотация: *В статье рассматриваются методические требования к формированию письменной и устной речи. Описываются методы и приёмы, способствующие развитию языковой компетенции учащихся, а также роль учителя в этом процессе. Также анализируется эффективность заданий и упражнений, направленных на развитие речевых навыков учащихся на уроках.*

***Ключевые слова:** письменная речь, устная речь, методические требования, языковая компетенция, речевые упражнения*

KIRISH

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tilidagi yozma va og'zaki nutqini rivojlantirish ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biridir. Ona tili darslarida nutq madaniyatini to'g'ri shakllantirish uchun metodik talablar aniq va tizimli tarzda bajarilishi zarur. Quyida yozma va og'zaki nutqni shakllantirishga qo'yiladigan asosiy metodik talablar bayon etilgan:

1. Nutqning to'g'riligi va aniq ifodalanishi.
 - O'quvchilarga nutq qoidalari, grammatik strukturasi va talaffuzi o'rgatilishi kerak.
 - Nutqda izchillik va mantiqiylik ta'minlanishi, fikrlar ravon va tushunarli ifodalanishi zarur.
 - Og'zaki va yozma nutqda so'z boyligini asta-sekin oshirishga e'tibor qaratilishi lozim.
2. Nutq madaniyatini shakllantirish.
 - O'quvchilarda hurmatli, odobli va ma'naviy jihatdan to'g'ri nutq madaniyatini rivojlantirish.
 - Nutq madaniyatini oshirish uchun muhit yaratish, dialog va muloqotga ko'proq o'rin berish.
 - Tilni to'g'ri, ravon va ma'nodor ishlatishni o'rgatish.
3. Og'zaki nutqni rivojlantirish usullari.
 - Turli nutq turlarini (hikoya, tavsif, bayonot, mulohaza) o'rgatish.
 - Nutq mashqlari va dialoglar orqali o'quvchilarning so'z boyligini oshirish.
 - Nutqni samarali tinglash va tushunishni rivojlantirish uchun tinglab tushunish mashqlarini ko'paytirish.
 - Nutqni erkin ifodalash, javob berish va suhbatga kirishish ko'nikmalarini shakllantirish.
4. Yozma nutqni rivojlantirish usullari.
 - Harflarni to'g'ri yozish qoidalarini bosqichma-bosqich o'rgatish.

- Yozma ishlarda mavzuga mos, lo'nda va tushunarli matnlar yaratishga o'rgatish.

- Matn tuzishda izchillik va mantiqiylikni ta'minlash, gaplarning grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishini nazorat qilish.

- Yozma nutqda kreativlik va fantaziyani rivojlantirish uchun hikoya yozish, insho va esse mashqlari berish.

5. Nutqni shakllantirishda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish.

- Har bir o'quvchining nutq darajasiga mos yondashuvni qo'llash.

- Sezuvchanlikni, diqqatni jamlashni va til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun individual mashg'ulotlar tashkil etish.

- Nutqdagi kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etishga yo'naltirilgan maxsus mashqlarni qo'llash.

Finlandiya va Kanada maktablarida ona tili darslari asosiy kommunikativ maqsadlarga yo'naltirilgan: bolalar o'z fikrini aniq, ravon va mustaqil ifodalashga muntazam rag'batlantiriladi. Buning uchun:

- o'qilgan matnlar asosida savol-javoblar tashkil qilinadi;

- o'quvchilar juftlik va guruhlar bilan suhbat quradi;

- og'zaki fikrini yozma shaklga keltirishga o'rgatiladi.

Bu yondashuv o'quvchining og'zaki va yozma nutqini birgalikda rivojlantirishga xizmat qiladi.

6. Nutqni rivojlantirishda o'yin metodlaridan foydalanish.

- Nutq ko'nikmalarini mustahkamlashda o'yinlar, rolli vazifalar va dramatizatsiya usullarini qo'llash.

- O'quvchilarning nutq faoliyatini rag'batlantiruvchi motivatsion muhit yaratish.

- Nutqni rivojlantirishda muloqotga asoslangan o'yin shakllari samarali hisoblanadi.

7. Baholash va tahlil qilish.

- Yozma va og'zaki nutq mashqlarini muntazam baholab borish.

- Nutqdagi xatolarni konstruktiv tarzda tahlil qilish va tuzatish yo‘llarini ko‘rsatish.

- O‘quvchilarni o‘z nutq faoliyatini tahlil qilishga o‘rgatish va ularni o‘z-o‘zini baholashga rag‘batlantirish.

Yaponiya tajribasida boshlang‘ich bosqichda bolalarni “eshitib anglash va qayta ifodalash” ko‘nikmalariga o‘rgatish asosiy metodik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Buning uchun:

- kichik hikoyalar va ertaklar o‘qiladi;
- o‘quvchi matnni diqqat bilan tinglaydi;
- tinglangan voqeani og‘zaki va yozma shaklda qayta hikoya qiladi.

Bu usul bola xotirasini, tafakkurini, mantiqiy fikrlashini ham rivojlantiradi.

8. Multimedaviy resurslardan foydalanish.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning nutq faoliyatini yanada faollashtirish mumkin. Masalan, animatsiyalar, audiomatnlar, videodarslar va vizual materiallardan foydalanish o‘quvchilarning eshitish, ko‘rish va tushunish orqali nutqni anglab yetish darajasini oshiradi. Bu, ayniqsa, og‘zaki nutqni eshitib tushunishga, talaffuzni to‘g‘rilashga va fonetik ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

AQSh maktablarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirishda ta’limiy videolar, elektron matnlar, raqamli hikoya vositalari yordamida shug‘ullanishadi. Bu orqali:

- bolalarda nutqga qiziqish ortadi;
- og‘zaki ifodalarni yozma shaklga o‘tkazish osonlashadi;
- matn strukturasini tushunish ko‘nikmasi mustahkamlanadi.

Shuningdek, interaktiv platformalar yordamida o‘quvchilar o‘z hikoyalarini yozib, eshittirib va baham ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

9. Ko‘p tarmoqli yondashuv.

Yozma va og‘zaki nutqni bir-biridan ajratmasdan, ularni uzviy bog‘liq ravishda o‘qitish metodikasi qo‘llanishi kerak. Masalan, o‘quvchi og‘zaki bayon qilgan voqeani keyinchalik yozma tarzda ifodalashi, yoki aksincha — yozma

topshiriq asosida ogʻzaki chiqish qilishi dars samaradorligini oshiradi. Bu yondashuv orqali oʻquvchilar tilda erkin harakat qilishni oʻrganadilar.

10. Rivojlantiruvchi savol-javoblar va suhbatlar.

Yozma va ogʻzaki nutqni rivojlantirishda oʻqituvchi tomonidan beriladigan savollar muhim ahamiyatga ega. Savollar ochiq, mantiqiy, oʻylantiruvchi boʻlishi zarur. Oʻquvchilar bu savollarga erkin fikr yuritgan holda javob berishga oʻrgatiladi. Bu usul ularning mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish va oʻz fikrini mustaqil ifodalash koʻnikmalarini shakllantiradi.

Yozma va ogʻzaki nutqni shakllantirishda qoʻyiladigan metodik talablar anʻanaviy grammatika va imlo oʻrgatish bilan chegaralanmasligi kerak. Zamonaviy xorijiy tajribalarda boʻlganidek, oʻquvchi fikrlaydigan, ifoda etadigan, baham koʻradigan shaxs sifatida qaralishi muhim. Demak, boshlangʻich taʼlimda nutqiy rivojlanish jarayonlari:

- muloqotga asoslangan,
- matn asosida ishlashga yoʻnaltirilgan,
- ijodiy yondashuvlarni qoʻllagan,
- shaxsiy fikrni ifodalashga imkon bergan holda tashkil qilinishi kerak.

Shuningdek, yozma va ogʻzaki nutqni shakllantirishda toʻgʻri metodik yondashuvlar, koʻrgazmali qurollar, darsliklar, topshiriqlar va mustaqil ishlarga alohida eʼtibor qaratish lozimligi aniqlashtirildi. Yaxshi tashkil etilgan ona tili darslari nafaqat oʻquvchilarning bilim va malakalarini, balki ularning nutqiy, axloqiy va mantiqiy rivojlanishini ham taʼminlaydi.

XULOSA

Yozma va ogʻzaki nutqni shakllantirish – bu oʻquvchilarning tilga oid bilimlarini amaliy qoʻllash koʻnikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Metodik talablarning toʻgʻri qoʻllanishi oʻquvchilarda mustaqil fikrlash, aniq va mantiqiy ifoda qilish, ogʻzaki va yozma muloqotga tayyor boʻlish koʻnikmalarini shakllantiradi. Oʻqituvchi har bir darsda nutqiy mashqlarni maqsadga muvofiq tanlab, ularni oʻquvchilarning yoshiga va tayyorgarlik darajasiga qarab moslashtirishi zarur. Bu esa til oʻrgatishda sifat va samaradorlikni taʼminlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Turaqulov N., Rasulova D. “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi”. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022.
2. Yo‘ldoshev M., Jo‘rayev N. “Ona tili o‘qitish metodikasi”. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2021.
3. Sattorova M. “Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitishning nazariy asoslari”. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Hasanboeva O. “Zamonaviy pedagogik texnologiyalar”. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021.
5. Toshxo‘jayev B. “Boshlang‘ich ta’limda didaktika asoslari”. – Toshkent: “Noshir”, 2019.
6. Qurbonova M. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonligini shakllantirish”. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.